

Samenvatting 'Marginalisatie, meedoen in een complexe samenleving'

(Uitgeverij Van Gennep, november 2019)

Onze kwaliteit van leven wordt sterk bepaald door onze sociale relaties. Wanneer die voor langere tijd verminderen of verschromen, verzwakt ook de greep op het eigen leven. In een complexe samenleving overkomt dit niet alleen individuen, maar ook groepen, zoals mensen met weinig opleiding en een laag inkomen, mensen met een psychische kwetsbaarheid, ouderen en migranten. Dan is er sprake van sociale marginalisatie, een isolement dat zichzelf versterkt. Relatieverlies roept vaak terugtrekgedrag op, een reactie die zich in groter verband manifesteert in groepssentimenten zoals zelfbeklag, boosheid op de grotere samenleving of zelfisolatie. Als die sentimenten hardnekkig worden ontstaat een blijvende toestand van sociale verweesdheid.

Tegenover sociale marginalisatie staat participatie, het meedoen in de samenleving en daarbij het herstellen of versterken van sociale relaties. Participatie krijgt vorm in omgevingsinitiatieven, milde werkverbanden en warme plekken. Ook dat gebeurt in een zichzelf versterkende dynamiek van kleine persoonlijke initiatieven, groepsbinding en gemeenschapsvorming. Zo kan een participatie-arena ontstaan, een omgeving die uitnodigt om mee te doen en die een brug vormt naar de grotere samenleving.

Die werking treedt alleen maar op onder de volgende voorwaarden:

- **Diversiteit leidt tot keuzeruimte:** in een overzichtelijke maatschappelijke omgeving of populatie bestaan warme plekken, milde werkverbanden en omgevingsinitiatieven in een variatie die aansluit op de participatiebehoeften in de populatie.
- **Activisme geeft een groepsband:** bij die activiteiten is sprake van samenwerking in kleinschalige groepen en *teamflow* waarbinnen individuele activiteit en het handelen van een groep elkaar versterken.
- **Individuele steunrelaties bieden toegang:** naar, binnen en tussen de activiteiten worden deelnemers één-op-één begeleid door anderen die hen vertrouwd zijn, zodat ze aansluiting vinden op de actieve groepen.
- **Samenhang creëert vernieuwing:** de verschillende activiteiten stimuleren elkaar in een balans tussen competitie en coöperatie, zodat ze regelmatig leiden tot nieuwe initiatieven en activiteiten. Er is een verbindende begeleiding en sturing.

In de praktijk zijn er vele voorbeelden van buurtinitiatieven, sociaal ondernemerschap en coöperaties van burgers, die de bouwstenen kunnen zijn van een participatie-arena. Die komt tot ontplooiing wanneer de initiatieven op elkaar inhaken en er zo een diversiteit van activiteiten groeit. Ook sociaal kwetsbare mensen kunnen hieraan meedoen, als de actieve groepen zich voor hen openstellen en ze worden bijgestaan door vertrouwde anderen, en als professionals dit begrijpen en steunen. Een participatie-arena biedt vrijheid én veiligheid.

Het boek 'Marginalisatie' gaat over de spanning tussen marginalisatie en participatie als rivaliserende processen. Marginalisatie kan een monsterlijke vorm aannemen en participatie kan verschijnen als een goedmoedige reus. Die reus kan het winnen, als burgers, professionals en organisaties daaraan bijdragen. Burgers nemen initiatieven, professionals sluiten daarop aan en organisaties maken zichzelf publiek dienstbaar. Maar die samenwerking ontwikkelt alleen voldoende kracht wanneer die is opgewassen tegen de indringende werking van collectief optredende sociale marginalisatie. Professionals en hun organisaties staan onder druk van de grote aantallen burgers-klanten, die het niet

meer lukt om het eigen leven op orde te krijgen en het daartoe benodigde sociale netwerk missen. Er treedt een doorgaans onderschat negatief beïnvloedingsproces op: het probleemgedrag van klanten frustrereert het functioneren van hun hulpverleners. De hulpeloosheid van burgers zet zich door in een machteloosheid van de professional en een krachteloosheid van de organisatie.

Is dit te doorbreken? Het belangrijkste gegeven is dat de oplossing van deze negatieve spiraal buiten die spiraal zelf ligt. Die oplossing ligt uiteindelijk vooral in een positieve collectieve dynamiek, terwijl de problemen zich vooral op het individuele vlak voordoen. De opgave is daarom de individuele problemen en behoeften in een collectieve context van gemeenschapsvorming te plaatsen. In beginsel biedt de wet- en regelgeving (zoals de Wmo) ook die mogelijkheid, maar het stelsel blijft toch vooral gericht op individuele zorg en hulp. Het blijft gevangen in zijn eigen dynamiek van een toenemende vraag, oplopende kosten en wachtlijsten.

Hoe is dit te doorbreken? Hiervoor zijn er de volgende aangrijpingspunten:

- Participatie begint en eindigt met *actieve burgers*. In vrijwel alle omstandigheden zijn er mensen aanwezig die betrokken zijn bij gemeenschapsvorming, het aangaan van verbinding met anderen. Soms zijn de motieven heel praktisch, zelfs materieel, soms meer altruïstisch. Die motieven en acties zijn de basis om op voort te bouwen.
- *Professionals* moeten zich minder richten op dienstverlening in de vorm van producten en trajecten en meer op het *stimuleren van sociale dynamiek*. Hoe breng je een initiatief, een groep of een sociaal netwerk op gang? Het gaat om open professionalisme, het inbrengen van kennis en ervaring als partner van burgers.
- *Professionele organisaties moeten publiek dienstbaar functioneren*. Dat houdt in dat ze open staan voor burgerinitiatieven en behoeften van kleine collectieven. Zo kan hulpverlening aan en begeleiding van individuele burgers worden verbonden aan gemeenschapsvorming, net zoals gebeurt in een broedplaats voor startups.
- Om dit te ontwikkelen moeten overheden en instellingen hun krachten bundelen in *permanente samenwerkingsplatforms*. Deze stimuleren de sociale dynamiek door het scheppen van regelvrije ruimte en het organiseren van uitvoeringscampagnes. Hierin is de overheid samenwerkingspartner en opdrachtgever tegelijk.

Pieterjan van Delden schreef het boek 'Marginalisatie, meedoen in een complexe samenleving' vanuit zijn ervaring als programmaleider en adviseur in het sociaal domein. Hij is verbonden aan Andersson Elffers Felix (AEF) in Utrecht en promoveerde in 2009 op het onderwerp Samenwerking in de publieke dienstverlening. Hij is onderzoeker en docent in diverse postacademische opleidingen, waaronder TIAS, de business school van Tilburg University.